

Izvorni znanstveni članak

UDK: 32-05 Obama, B.
327(73:4-67 EU)

Primljeno u uredništvo: 15. listopada 2010.
Prihvaćeno za tisak: 15. studenog 2010.

Predsjednik Obama i novi američko-europski odnosi

RADOVAN VUKADINOVIĆ*

Sažetak

U doba predsjednika Obame otvaraju se nove mogućnosti za snažan razvoj američko-europskih odnosa. Globalizacija svijeta od dva najveća aktera zahtijeva suradnju na političkom, ekonomskom i vojnom planu jer će i izazovi suvremenoga svijeta biti u najvećoj mjeri upereni protiv razvijenog Zapada.

Ključne riječi: Predsjednik Obama, američka vanjska politika, odnos EU-SAD, europska integracija

Odnosi EU-a i Amerike u dva mandata predsjednika Georgea Busha došli su na najnižu razinu 2008. godine. Čak dvije trećine Europljana bile su protiv američkog vodstva u međunarodnim odnosima. Konkretno kao Irak i Afganistan, uz različite pristupe oko problema globalnog zatopljenja, još su više udaljavali stajališta euroatlantskih saveznika.

Ako bi se pratila evolucija javnog mišljenja u europskim državama, evidentno je da je prva godina djelovanja predsjednika Obame protekla u snažnom vraćanju povjerenja u Ameriku i njezino vodstvo. Prema nekim istraživanjima, 66 posto Europljana slaže se s američkim vodstvom u svjetskim poslovima, a u zemljama koje su u vrijeme predsjednika Busha pokazivale najveći antiamerikanizam (Francuska i Španjolska) danas tri četvrtine građana ima pozitivno mišljenje o SAD-u i njegovoj politici.¹

Na krilima velike izborne pobjede, karizmatičnih govora i nekih prvih političkih poteza, Obamina administracija postala je popularnija u Europi

* Prof. dr. sc. Radovan Vukadinović redoviti je profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

¹ *Transatlantic Trends, Key Findings*, Washington, 2009, str. 60.

nego u SAD-u, što je dobar znak za postavljanje euro-amerikanizma na nove temelje na kojima bi trebalo graditi takve odnose koji će što brže izbrisati tragove Bushevih osam godina.

Prilikom svog prvog službenog posjeta Europi potpredsjednik SAD-a Biden bio je više nego u pravu kada je istaknuo da je potrebno stvarati nove odnose i da u suvremenim međunarodnim uvjetima SAD i zemlje EU-a stoje povezane neraskidivim vezama. Upravo dosadašnji razvoj europske integracije pokazao je da je ona bila u velikoj mjeri inicirana i potpomognuta u SAD-u i da su kroz sve ove godine, unatoč krizama, euro-američki odnosi izdržali probu vremena. U današnjim uvjetima, kada EU nastupa kao značajan akter koji nastoji preuzeti i odrediti svoje političke prerogative, ti odnosi su posebno važni jer je riječ o dva najvažnija svjetska aktera koji imaju čitav niz zajedničkih tema na kojima mogu i moraju surađivati.

Problemi globalnih financija i svjetskog razvoja važni su sami po sebi, a u vremenu recesije itekako je značajno kako će dvije velike sile pristupiti rješavanju tog krucijalnog svjetskog problema.

Klimatske promjene također su odavno izašle iz okvira nacionalnog ili regionalnog djelovanja i sve više dobivaju globalno značenje, gdje ponovo dva gospodarska diva imaju važnu ulogu, kako ekonomske tako i političke prirode.

Osiguranje energetske izvora, unatoč različitosti položaja SAD-a i EU-a, ipak postaje sve više zajednička tema i svi planovi budućeg razvoja vežu se uz siguran dopliv energije.

Međunarodni terorizam također je postao globalna opasnost koja za sada najviše pogađa razvijeni svijet: SAD i Europu, što svakako traži konkretne zajedničke odnose, pa čak i strategiju borbe protiv terorizma.

I na kraju, tu su sva ona politička pitanja koja danas, a i u budućnosti, generiraju moguće sukobe. Rješenje bliskoistočne krize prilika je za zajednički nastup SAD-a i EU-a, gdje bi se rješenjem tog problema u velikoj mjeri utjecalo na političku stabilizaciju prilika u čitavom području Bliskog i Srednjeg istoka. Usporedno s time dvije strane morale bi se zajednički angažirati na rješavanju niza ostalih međunarodnih problema, od Balkana do NDR Koreje, gdje bi kombinirana sredstva SAD-a i EU-a bila usmjerena prema jedinstvenom cilju, očuvanju mira, te morala dati pozitivan rezultat.

Neraskidivo partnerstvo

Tržište Europske Unije ima 480 milijuna ljudi, a američko 303 milijuna i sva kretanja, bilo pozitivna ili negativna, izravno se odražavaju u ova dva najrazvijenija svjetska gospodarska segmenta. Tome treba dodati da SAD i EU zajedno daju više od 60 posto globalnog gospodarskog proizvoda, a da na dvije strane otpada jedna trećina svjetske trgovinske razmijene. Pri tome je Amerika najveći uvoznik iz zemalja EU-a, a američke investicije u Europu iznose 57 posto ukupnih američkih investicija. To je tri puta više nego američke investicije u Aziju. Otprilike četiri milijuna ljudi na jednoj i na drugoj

strani zaposleno je u europskim, odnosno američkim tvrtkama, a dnevno u različitim oblicima komunikacije više od 400.000 ljudi prelazi Atlantik.

U svim fazama američko-europskih odnosa, iz vremena postojanja EEZ-a i sada EU-a, očito je da se radi o simetričnim i uravnoteženim odnosima u kojima oba velika aktera imaju mogućnosti za usklađeno gospodarsko djelovanje.² Čak i povremene krize koje su nastupale bile su privremenog karaktera, gospodarski interesi uvijek su nadmašivali nesuglasja i u godinama Hladnog rata ukupna snaga Zapada bila je utemeljena na snažnim vezama SAD-EEZ.

U posthladnoratovskim okolnostima, unatoč promijenjenim odnosima, kada nema više takmičenja s antagonističkim blokom, EU i SAD su ukupno gledano zadržale visoku razinu svojih gospodarsko-financijskih veza koje su se u rastu globalizacije još više povećale. Iako i tu postoje različite faze uspona i padova i pronalaženja novih gospodarskih partnera, ipak je euro-američki odnos konstanta s kojom se dugoročno računa na obje strane Atlantika.

Najbolji dokaz tome bila je faza hladnih političkih odnosa koji su se odražavali u odnosu Europljana prema SAD-u i prema NATO-u za vrijeme napada na Irak. Nepromišljene američke izjave o tzv. staroj Europi, zemljama koje navodno čvrsto stoje uz Francusku i Njemačku i namjeravaju u posthladnoratovskim uvjetima ugrabiti što više samostalnosti u političkom odlučivanju, bile su konfrontirane s tzv. novom Europom u kojoj "nove demokracije" snažno i odlučno podržavaju svaki američki potez ne vodeći pri tome gotovo nikakvog računa o svojim vlastitim potrebama i međunarodnim uvjetima. Ta faza odnosa međutim nije imala gotovo nikakvog ozbiljnog traga u gospodarskim vezama. U SAD-u je bila pokrenuta akcija nekupovanja francuskih proizvoda, parfema i šampanjca, francuski krumpirići postali su "demokratski krumpirići", ali to nije dugo potrajalo i nije ostavilo posljedica u bilateralnim vezama. Iako su se odmah pojavile neke knjige čiji su autori bili ogorčeni na ponašanje američkih saveznika,³ prije svega Francuske, euforija se polako smirila i odnosi su na financijsko-gospodarskom planu i dalje bili normalni.

Gledano s američke strane to partnerstvo želi se i dalje zadržati neraskidivim, a upravo u doba predsjednika Obame postoje svi uvjeti za izgradnju takvih odnosa u kojima će obje strane moći naznačiti svoje želje i gdje će zrelo partnerstvo imati puno značenje. Američki stratezi gotovo su jedinstveni u ocjeni vrijednosti europskog integracijskog poduhvata tvrdeći da je on mnogo složeniji zahvat nego što je to bilo stvaranje Sjedinjenih Američkih Država. Vidjevši sada Europu koja se širi i koja istodobno dobiva novu strukturu, Zbigniew Brzezinski možda je na najbolji način definirao američki interes za Europu, koja bi trebala biti:

1. Veća, što znači da bi trebala nastaviti proces širenja, i to u prvom redu na Tursku. To je, uostalom, stari američki zahtjev koji pod svaku cijenu želi Tursku vidjeti u EU-u kako bi se spriječilo njezino udaljavanje od Europe,

² Vidi Gedman, J., ed., *European Integration and American Interests*, Washington, 1997.

³ Literaturu te vrste dobro ilustriraju knjige: Berlinsky, C., *Menace in Europe*, Washington, 2007. i Timmerman, K. R., *The French Betrayal of America*, New York, 2006.

odnosno Zapada, i približavanje zemljama Srednjeg istoka. Uključivanjem Turske, smatra i Brzezinski, otvorile bi se mogućnosti za približavanje Srednjeg istoka Europi.

2. Europa treba biti politički definirana, a to u prvom redu podrazumijeva potrebu donošenja jedinstvenih odluka na čitavom nizu područja, od društveno-ekonomskih do političko-vojnih. Upravo u svezi s tim Brzezinski je pozdravio donošenje Lisabonskog ugovora videći u njemu početak nove ere europske integracije.

3. Europa mora postati vojno sposobnija kako bi, zajedno s Amerikom, rješavala probleme sigurnosti. Po Brzezinskom, transatlantski dijalog dosada je značio da Amerika traži od Europljana veće snošenje tereta, a oni s druge strane traže od Amerike veće sudjelovanje u odlukama čiji teret nisu u stanju podnijeti. Snažnija EU na vojnom planu bit će u mogućnosti djelovati kao stvarni američki saveznik.

4. Savezništvo između EU-a i SAD-a je prijeko potrebno i jednoj i drugoj strani. Iako je Amerika i dalje vodeća svjetska sila, ona treba Europu jer zajednički utjecaj daleko više jača u globalnim odnosima. S druge strane u mnogim pitanjima europski pogled je povijesno utemeljeniji i sofisticiraniji, što može itekako koristiti u izgradnji takvoga odnosa u kome će EU, zajedno s SAD-om, sudjelovati u procesu donošenja odluka, ali i u snošenju troškova. Time će se izgraditi ravnopravno partnerstvo neophodno objema stranama.⁴

Asimetrija u američko-europskim odnosima

Prelazak iz faze američkog unipolarnog vodstva u svijet multipolarnih međunarodnih odnosa sve više postavlja težište na nove aktere koji se od tzv. BRIC-a (Brazil, Rusija, Indija, Kina) protežu do EU-a koji svojim gospodarsko-financijskim potencijalima ima važno mjesto u strukturi međunarodnih odnosa. Hillary Clinton stoga je u pravu kada ističe da je EU velika sila, iako odmah dodaje joj još uvijek nedostaje politička struktura odlučivanja i koherentnost akcije.

Međutim tu bi trebalo biti malo oprezniji jer upravo donošenje Lisabonskog ugovora i potezi koji su uslijedili u EU-u pokazuju da se u EU-u stvari mijenjaju. Iako je možda vrh EU-a s tri predsjednika – Predsjednik EU-a, Predsjednik Komisije i Predsjednik zemlje predsjedateljice – malo čudan, ipak je to početak izgradnje čvršće političke strukture koja bi trebala ubrzati proces odlučivanja i ujedno Europsku Uniju reprezentirati prema vani.

Što se tiče koherentnosti akcije, može se prihvatiti tvrdnja nekih analitičara međunarodnih odnosa koji kažu da akter koji želi biti na vrhu međunarodnih odnosa mora raspolagati novcem, topovima, političkom voljom i diplomatskim utjecajem. Pođe li se od te formule, očito je da EU raspolaže

⁴ Brzezinski, Z., Scowroft, B., *America and the World*, Conversations moderated by Ignatius, D., Washington, 2008, str. 167-169.

novcem i da ga, iako nerado, može trošiti i u vojne svrhe. Što se tiče topova, odnosno vojne sile, ne treba zaboraviti da zemlje članice EU-a raspolažu s oko dva milijuna vojnika (SAD ima 1.5 milijun). Međutim još uvijek samo pet posto europskih vojnih snaga mogu sudjelovati u međunarodnim misijama.

Unatoč svim razlikama koje postoje među članicama EU-a, s obzirom na njihovu veličinu, političku opredijeljenost, vojno-ekonomsku moć i iskustvo iz prošlosti, očito je da ipak jača njihovo uvjerenje o potrebi zauzimanja novih pozicija u međunarodnim odnosima. Ta nova politička volja daleko je još od nekog snažnog profiliranoga stava koji bi mogao pokrenuti konstantne političke akcije, ali je ipak očito da s novim institucionalnim rješenjima i interesom koji se demonstrira u međunarodnim odnosima, EU sve više razvija svoju političku volju. Ona će, naravno, i dalje biti ovisna od niza čimbenika interne i vanjske prirode, ali je očito da se s promjenama iz Lisabonkog ugovora, kao i nekim jačim političkim potezima, posebice Francuske i Njemačke, može očekivati da će ta komponenta postati sve izraženija i da će se ići prema razvijanju i jačanju političke volje EU-a kao jedinstvenog međunarodnog aktera.

Samim tim i diplomatski utjecaj EU-a dobiva na svom značenju. Povjerenica za vanjsku politiku Lady Asghate i formiranje diplomacije EU-a sa snažnim mehanizmom od oko šest tisuća ljudi više je nego očit dokaz namjera da se izgradi političko-diplomatski personalitet EU-a. Pod uvjetom da politička volja EU-a dobije svoje čvršće konture, ovaj veliki diplomatski aparat imat će zadaću realizirati stavove i politiku EU-a u globalnim razmjerima, što će se najprije osjetiti u onim regijama s kojima je EU i inače snažno povezan. Iako još uvijek nema naznaka u kojoj će mjeri ta diplomacija biti nezavisna od zemalja članica; hoće li će predstavništva EU-a postojati i u zemljama članicama EU-a; kako će se regrutirati kadrovi i kakav će biti odnos između tzv. nacionalnih i ove europske diplomacije; očito je da je EU snažno iskoračio u namjeri da se predstavi svijetu i da u njemu djeluje.

Temeljem toga može se tvrditi da su u velikoj mjeri ispunjeni svi preduvjeti da Europa putem novca, novih sigurnosnih rješenja, političke volje, koja se razvija, i formirane europske diplomacije bude akter pri vrhu strukture međunarodnih odnosa. EU je svojim snagama sudjelovao na Balkanu, aktivan je u borbi protiv terorizma, pruža pomoć u velikim katastrofama. No ono što svakako mora zabrinjavati, odnosi se u prvom redu na tješnju suradnju između NATO-a i EU-a. Kako tu godinama nije bilo nekog bitnog napretka, ne čudi činjenica da se tehnološki jaz između SAD-a i Europljana sve više širi i da, istodobno, dolazi do sve većih razlika u standardima. Stoga se upravo kao jedan od krucijalnih zahtjeva, koji je dobio svoje mjesto i u novom Strategijskom konceptu NATO-a, postavlja pitanje suradnje i zajedničkog odlučivanja između NATO-a i EU-a. Samo na taj način može se pomoći jačanju europske vojne strukture i njezinom usklađivanju s američkom kako bi se prevladale sadašnje razlike i zaostajanja Europe.

Međuzavisnost i nezamjenjivo partnerstvo nisu, naravno, fraze političke prirode koje se više ili manje upotrebljavaju u odnosu na postojeću političku klimu i potrebe jedne ili druge strane. Činjenica je da velike globalne pro-

mjene stvaraju nov raspored pri vrhu međunarodnih odnosa i da se dva tako snažna aktera, SAD i EU, moraju također prilagođavati novim uvjetima.⁵ Jedna od prognoza CIA-e za 2025. godinu predviđa da će čitavo područje Sjevernog Atlantika imati samo 10 posto ukupnog svjetskog stanovništva. Ista analiza EU i Europu jedva i spominje baveći se novim velikim akterima poput BRIC-a i ostalih novih velikih država.

Postoje isto tako i stratejske analize koje pokazuju da unatoč kraja američkog unipolarnog vodstva još uvijek ima dosta prostora za zadržavanje američkog vodećeg položaja, koji međutim neće biti identičan onome iz vremena Bushevog mandata. Amerika će morati smanjivati uporabu sile, multilateralno djelovanje s nizom novih aktera postat će također nužnost, a globalni problemi, od ekonomije do ekologije i zatopljenja, tražit će aktivnosti usmjerene prema zajedničkim nastupanjima.

Nekadašnja međuzavisnost i povezanost iz vremena Hladnog rata i posthladnoratovskog vremena neće nestati, ona će samo biti oblikovana u novim uvjetima u kojima će i SAD i EU biti još povezaniji i međusobno ovisni. Dva partnera koji su povijesno, religijski, kulturno i politički povezani, koji predstavljaju stupove modernog ekonomsko-financijskog razvoja još više će profilirati svoje zajedničke vrijednosti koje su euroatlantske veze održavale sve ove godine. S druge strane i opasnosti kojima će upravo razvijeni svijet biti izložen posebno će promovirati zajednički interes u kome sigurnost postaje glavni oblik očuvanja postojećih pozicija.

Formulirajući svoju tezu *West against Rest*, Samuel Huntington je najavio novo razdoblje konfrontacije u kojemu upravo Amerika i Europa, kao i najrazvijeniji dijelovi Zapada, mogu biti izloženi različitim novim izazovima koji će doći iz ostatka svijeta. Zapad i danas, isto tako kao i u vrijeme Hladnog rata, svoju glavnu sintagmu ima u euro-američkim odnosima i oni će biti najeksponiraniji u svim pokušajima koji će doći izvana kako bi se narušilo ili srušilo Zapadno vodstvo.

Amerika mora biti zainteresirana za Europu, a Europa sa svoje strane i dalje treba tu snažnu euro-američku alijansu koja jamči sigurnost, prosperitet i uspješni ulazak u novu, daleko složeniju fazu međunarodnih odnosa.

Razlike koje postoje u pristupima globalnim pitanjima dio su različitog povijesnog i političkog nasljeđa, političke kulture, iskustva u uporabi sile. Amerika kao lider tzv. slobodnog svijeta u Hladnom je ratu prakticirala uporabu vojne sile, a u posthladnoratovskom svijetu, kada više nije bilo neke druge super-sile, američka vojna sila postala je sredstvo kojim je Busheva administracija nastojala rješavati sva politička pitanja. Europljani imaju drugačiju tradiciju i EU isključivo svojim ekonomskim, pravnim i diplomatskim sredstvima nastoji otvoriti prostor za rješavanje krize i jačanje svoje uloge u svijetu.

Taj tipičan izbor između *hard power* i *soft power* nije neka prazna politička retorika, već je to sastavni dio strukture akcija koja dolazi iz Washingtona i Bruxellesa. Kada, i ako, EU ojača svoje vojne snage bit će daleko od toga da poput Amerike brzo i lako upotrebljava robusnu vojnu silu, a Amerikancima,

⁵ Bretherton, C., Vogler, J., *The European Union A Global Actor*, New York, 2006.

čak i u doba liberalnog predsjednika, bit će teško eliminirati vojnu silu kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva jer je ona duboko ukorijenjena u sve pore razvoja i funkcioniranja SAD-a kao velike države.

Možda više nego ikada u povijesti, od Atlantske povelje pa do danas, nije bila toliko važna euro-američka suradnja. Potreba zajedničkog donošenja odluka u novim globalnim uvjetima brzih i dramatičnih promjena postaje zahtjev koji oba velika aktera moraju imati na umu. Nema više potrebe za nekim tzv. zlatnim jedinstvom iz godina konfrontacije sa Sovjetskim Svezom, ali je potrebno zajedničko odlučivanje o gotovo svim pitanjima kroz koje prolazi današnji svijet, od velikih globalnih izazova do rješavanja regionalnih kriza. U tom zajedništvu EU-a i SAD-a leži snaga Zapadnog svijeta te njegova mogućnost da i dalje, unatoč svih promjena, bude snažan svjetionik u traženju putova u burnom 21. stoljeću.

Literatura

Bretherton, C., Vogler, J., *The European Union A Global Actor*, New York, 2006.

Brzezinski, Z., Scowroft, B., *America and the World*, Conversations moderated by Ignatius, D., Washington, 2008.

Gedman, J., ed., *European Integration and American Interests*, Washington, 1997

Transatlantic Trends, Key Findings, Washington, 2009.

Summary

President Obama and New US-European Relations

With Obama's administration new possibilities for strong development of US-European relations are being opened. Globalization trends demand from two strongest international actors to develop political, economic and military cooperation having in mind contemporary global challenges directed mostly against developed West.

Key words: president Obama, US foreign policy, US-EU relations, European integration